

ევგენი ჭანიშვილი

ნადირ შაჰის ახალი საფასე

XVI საუკუნის მეორე ნახევრიდან საქართველო უკიდურესად მძიმე ვითარებაში აღმოჩნდა. დასავლეთიდან საქართველოს ოსმალეთის იმპერია, ხოლო აღმოსავლეთიდან ახლად გაძლიერებული ირანი (სპარსეთი) უტევს, რის გამოც საქართველო ორ ცეცხლს შუა აღმოჩნდა. ვითარებას ის ფაქტიც ართულებდა, რომ ქვეყანაში არ იყო ერთობა და შიდაპოლიტიკური ბრძოლები მიმდინარეობდა. 1555 წელს ამასიაში დადებულმა ირან-ოსმალეთის საზავო ხელშეკრულებამ საბოლოოდ გაავლო საზღვარი და საქართველო ორ ნაწილად გახლიჩა.¹ აღმოსავლეთი საქართველო ირანის უდელქევე მოექცა, ხოლო დასავლეთი – ოსმალეთის იმპერიის. თავდაპირველად საქართველოს მოსახლეობა იძულებული იყო ოსმალეთიდან და ირანიდან შემოტანილი მონეტებით ესარგებლა. მაგრამ, შემდგომი ნუმიზმატიკური მასალები საშუალებას გვაძლევს ვთქვათ, რომ საქართველოს ზარაფხანებმა, კერძოდ, თბილისის ზარაფხანამ არ შეწყვიტა მუშაობა და აქტიურად აგრძელებდა მონეტების მოჭრას, როგორც ვერცხლის, ასევე სპილენძის, ძალიან იშვიათ შემთხვევებში – ოქროსი.

თბილისური ვერცხლის სპარსული მონეტები იჭრებოდა ირანის შაჰების სახელით.² XVII-XVIII საუკუნეებში ზარაფხანაში მოჭრილ საფასეებზე საკუთარი სახელი ირანის სამმა მმართველმა დინასტიამ დატოვა: სეფიანებმა, ავშარებმა და ზენდებმა.

ავშარიანთა ხანის თბილისური მონეტები დროთა განმავლობაში აქტიური კვლევის საგანი იყო,³ რომელიც დღემდე დასრულებული არ არის, რასაც

¹ გ. ღუნდუა, თ. ღუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი. თბ. 2011, გვ. 102.

² Е. А. Пахомов. Монеты Грузии. Тб. 1970, გვ. 234.

³ ი. ფალავა. თბილისური მონეტების წონითი სტანდარტი, ნომინალთა სისტემა და მოჭრის ტექნიკა (ავშარიანთა დინასტიის პერიოდი). ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები. №1(7). თბ. 2010, გვ. 515.

ჩვენი წერილის მონეტაც ადასტურებს. ნადირ-შაჰმა (1736-1747 წწ.) მმართველობის პერიოდში თავისი სახელით თბილისის ზარაფხანაში შემდეგი ნომინალების ვერცხლის მონეტები მოჭრა: ნადირი (11,5გრ.), ნახევარი ნადირი (6 შაჰი), ერთი აბაზი, ერთი მაჰმუდი, ერთი შაჰი (შაური). სანამ უშუალოდ ჩვენი წერილის მონეტის განხილვასა და აღწერაზე გადავალთ, აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ნადირ შაჰმა ძველ სამონეტო სისტემასთან ერთად შემოიღო ახალი სისტემაც,⁴ რომელიც ინდურიდან იყო ნასესხები, შესაბამისად, ნადირი (1 რუფია) და 6 შაჰი(1/2 რუფია) ინდური რუფიის სტანდარტზე იყო მოჭრილი.

რაც შეეხება ჩვენს მონეტას, მისი ნომინალური ერთეული ერთი შაჰია (შაური), რაც 1/4 აბაზს უდრის. აქამდე ცნობილი იყო, რომ აღნიშნული ნომინალი უკანასკნელად ჰიჯრით 1152 წელს მოიჭრა 6 შაჰიანის მსგავსი სიქით (იხ. სურ. 3). ჩვენი წერილის მონეტა კი სრულიად განმარტოვებით დგას წინათ ხსენებული 6 შაჰიანის სიქის შაურისგან. მონეტა მოჭრილია ერთი ნადირიანის მსგავსი სიქებით, რის გამოც ის ნადირ შაჰის ერთ შაჰიანის მეორე განსხვავებულ ტიპს წარმოადგენს. ამ მონეტის უნიკალურობა ასევე მოჭრის თარიღში მდგომარეობს. ევგ. პახომოვს კარგად აქვს აღნიშნული, რომ 1152 წლის მერე მოჭრილი მონეტები ზოგადად დიდ იშვიათობას წარმოადგენს.⁵

⁴ დ. კაპანაძე. ქართული ნუმიზმატიკა. თბ. 1969, გვ. 145.

⁵ Е. А. Пахомов. Монеты Грузии. Тб. 1970, გვ. 233.

მონეტის აღწერილობა:

შემთხვევით აღმოჩენილია მარნეულის რაონის სოფელ იმირჭალაში.
Ar. ჰიჯრ. 1156 წ. (1743 წ.), წონა – 0,9 გრ., შაჰი.

სურ.1

შუბლი: [شاهان] [نا] [د] [ر] [صا] [حبقران] [شاه] / [بر] [لاطين] [خ] [هان] / [هشت] / [س] [اطان]
ერთნადირის შუბლის ანალოგიურია.

ზურგი: ضرب تغليش 1156
იჭედა თფილისს 1156 (1743 წ.)

ჩვენ მიერ აღმოჩენილი მონეტა, როგორც აღმოჩნდა, მოჭრილია ნადირიანის სიქით ჰიჯრის 1156 წელს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ 1152 წლიდან იცვლება სიქების სტილისტიკა და ერგება ახალ სტანდარტს.

სურ. 2

ნადირ-შაჰის ნადირიანი (რუფია), 1159 წელი ჰიჯრით

სურ. 3

ნადირ-შაჰის ჰიჯრ. 1152 წლის ერთშაჰიანი

ჩვენი მონეტა საინტერესოა იმიტომ, რომ იგი შემდგომ პერიოდში გამოყენებული იყო, როგორც საყოფაცხოვრებლო ნივთი. ავერსის 5 საათზე შესამჩნევია შეღულების კვალი (სურ.1). სამწუხაროდ, მონეტის ბოლო პატრონმა მოხსნა შენაღულარი ყუნწი. როგორც ჩანს, იგი გამოიყენებოდა, როგორც მოსართავი. ვერცხლის მცირე ნომინალების ამგვარად გამოყენება საკმაოდ ხშირი შემთხვევაა მეთვრამეტე საუკუნის საქართველოში. ცნობილია ასევე ვერცხლის მაკპუდიანების ღილებად გამოყენების ფაქტებიც.

აღნიშნული მონეტით დადგინდა, რომ ნადირ შაჰის სახელით თბილისის ზარაფხანაში იჭრებოდა კიდევ ერთი ახალი ქვეტიპი, ასევე აქამდე უცნობი თარიღით (1156 წ. ჰიჯრით). ნადირ შაჰის სახელით თბილისში მოჭრილი საფასეების ახალი ცხრილი კი შემდეგნაირად გამოიყურება:

Ar.	ნომინალი	მოჭრის თარიღი	წონა	იშვიათობა
1	აბბასი	1149 (1736წ.)	4,6 გრ.	იშვიათი
2	აბბასი	1150 (1737წ.)	4,6 გრ.	იშვიათი
3	მაჰმუდი	1149 (1736წ.)	2,6 გრ.	იშვიათი
4	შაჰი	1152 (1739წ.)	1,2 გრ.	იშვიათი
5	შაჰი	1156 (1743წ.)	0,9გრ.	უნიკ.
6	6 შაჰი	1150 (1737წ.)	6,8 გრ.	ხშირი
7	6 შაჰი	1151 (1738წ.)	6,8 გრ.	ხშირი
8	6 შაჰი	1152 (1739წ.)	6,8 გრ.	იშვიათი
9	ნადირი (რუფია)	1152 (1739წ.)	11,5 გრ.	იშვიათი
10	ნადირი(რუფია)	1159 (1746წ.)	11,5 გრ.	იშვიათი
11	ნადირი(რუფია)	1162 (1749წ.)	11,5 გრ.	იშვიათი

Evgeni Chanishvili

NEW COIN OF NADIR SHAH

Summary

In the 17th-18th cc. Tbilisi mint produced the coins of the Persian pattern. Three ruling dynasties left their names on these silver coins: the Safavids, Afsharids and Zands.

Coinage during the Afsharid dynasty was the subject of active research, which is not still completed. Here we introduce new shahi (shauri), $\frac{1}{4}$ abbasi, of Nadir Shah struck at Tbilisi in 1556 AH. (1743).